

Commissie voor de
milieueffectrapportage

Dijkversterking Gorinchem – Waardenburg

Voorlopig toetsingsadvies over het milieueffectrapport

30 april 2020 / projectnummer: 3277

1 Advies over het MER in het kort

Het waterschap Rivierenland wil de dijk langs de noordzijde van de Waal tussen Gorinchem en Waardenburg versterken zodat de dijk aan de huidige veiligheidsnormen voldoet. De dijkversterking Gorinchem – Waardenburg (GoWa) is als project opgenomen in het landelijke Hoogwaterbeschermingsprogramma (HWBP).

Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben de Commissie voor de milieueffectrapportage (hierna ‘de Commissie’) gevraagd te adviseren over het MER voor dit project. Ten tijde van de adviesaanvraag was het MER nog niet volledig afgerond. De Commissie heeft het MER beoordeeld zoals dit beschikbaar was op 25 februari 2020.¹

Wat blijkt uit het MER?

De Commissie constateert dat de m.e.r.-procedure voor dit project in twee stappen is doorlopen. Eerst is een MER opgesteld ter ondersteuning voor het voorkeursalternatief (het ‘Concept MER’). Vervolgens is een tweede MER opgesteld waarin het voorkeursalternatief nader is uitgewerkt en onderzocht en waarin de milieueffecten van het definitieve ontwerp zijn weergegeven (het ‘Definitief MER’).

Het voorkeursalternatief uit het Concept MER had een groot ruimtebeslag en daarmee een grote impact op de omgeving. In het definitieve ontwerp voor de dijkversterking heeft het waterschap het ruimtebeslag van de dijk aanzienlijk teruggebracht. De effecten op de omgeving zijn daarmee kleiner geworden.

Het project heeft een positief effect op recreatie en verkeersveiligheid en plaatselijk negatieve effecten op landbouw en archeologie. Tijdens de uitvoering treden tijdelijk negatieve effecten op met betrekking tot woongenot, geluid, trillingen, bereikbaarheid en natuur.

Wat is advies van de Commissie?

Het MER is helder en navolgbaar geschreven. Samen met de achtergrondrapporten bevat het veel gedetailleerde en nuttige informatie. Het MER maakt duidelijk dat er veel moeite is gedaan om de omgeving te informeren en te betrekken.

De Commissie mist bij de toetsing van het MER voor het Projectplan Dijkversterking Gorinchem–Waardenburg desondanks op een tweetal punten informatie. Zij acht deze informatie essentieel voor het volwaardig meewegen van het milieubelang bij de besluitvorming over Dijkversterking Gorinchem – Waardenburg. Het gaat om de volgende punten:

- De Commissie mist in het MER de onderbouwing waarom effecten op niet-broedvogels zoals met name de smient, zijn uit te sluiten als de verstoring meerdere winterseizoenen kan aanhouden. Voor de Commissie is eveneens onduidelijk op grond waarvan effecten

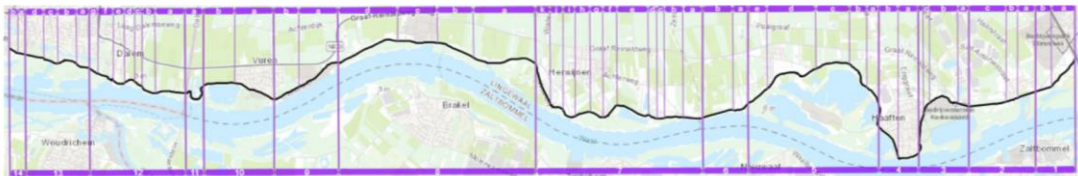
¹ Tijdens de adviestermin is de informatie in de digitale MER-omgeving geactualiseerd. Na contact hierover is de eindversie van het MER beschikbaar gesteld aan de Commissie. Hoewel de Commissie de eindversie van het MER niet opnieuw integraal heeft beoordeeld, heeft zij voor de onderwerpen die al waren opgenomen in het advies, wel kennis genomen van het definitieve MER. Waar dit aanleiding gaf om het advies aan te passen, wordt dit expliciet in de tekst vermeld.

voor de meervleermuis uitgesloten kunnen worden nu deze soort in het studiegebied voorkomt en deze zeer gevoelig is voor lichtverstoring.

- Het MER heeft niet in beeld gebracht hoe geprobeerd wordt om archeologische vindplaatsen zoveel mogelijk op de oorspronkelijk plaats te bewaren, in plaats van opgraven.

De Commissie adviseert deze informatie in een aanvulling op het MER op te nemen, en dan pas een besluit te nemen over het project.

In hoofdstuk 2 licht de Commissie haar oordeel toe en geeft ze aandachtspunten voor het vervolgtraject.

Figuur 1 Kaart met overzicht van het traject met dijkvakken en deeltrajecten (bron: projectplan)

Waarom een m.e.r.?

De dijk tussen Gorinchem en Waardenburg voldoet niet aan de wettelijke veiligheidsnormen en moet worden versterkt. Voor de uit te voeren ingrepen stelt waterschap Rivierenland een Projectplan Waterwet op. Gedeputeerde Staten van de Provincie Gelderland keuren dit plan vervolgens goed. Omdat de dijkversterking nadelige gevolgen voor het milieu kan hebben, wordt de procedure van de milieueffectrapportage doorlopen en is een project-milieueffectrapport (MER) opgesteld. Naast het projectplan zijn ook andere besluiten nodig. Het MER is ook opgesteld voor de besluiten over de Ontgrondingsvergunningen door de Provincie Gelderland en voor de wijziging van bestemmingsplannen door de gemeenten Gorinchem en West Betuwe.

Waarom een advies?

De onafhankelijke Commissie m.e.r. is bij wet ingesteld en adviseert over de inhoud en de kwaliteit van het MER. Zij stelt voor ieder project een werkgroep samen van onafhankelijke deskundigen. De Commissie schrijft geen milieueffectrapporten, dat doet de initiatiefnemer. Het bevoegd gezag – in dit geval Gedeputeerde Staten van Gelderland – besluit over Dijkversterking Gorinchem–Waardenburg. De provincie heeft de Commissie m.e.r. gevraagd de inhoud van het m.e.r. te beoordelen.

De samenstelling en de werkwijze van de werkgroep van de Commissie en verdere projectgegevens staan in bijlage 1 van dit advies. U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt door nummer [3277](#) op www.commissiemer.nl in te vullen in het zoekvak.

2 Toelichting op het advies

In dit hoofdstuk licht de Commissie per onderwerp haar oordeel toe en geeft zij adviezen voor de op te stellen aanvulling. Deze adviezen zijn opgenomen in een tekstkader. Naar het oordeel van de Commissie is het uitvoeren ervan essentieel om het milieubelang volwaardig mee te wegen bij de besluitvorming over de dijkversterking. In de tekst wordt ook een aantal

aanbevelingen gedaan. Deze zijn bedoeld om de kwaliteit van de besluitvorming, nu en in de toekomst, te verbeteren, maar zijn geen essentiële tekortkoming.

De Commissie merkt op dat er bij dit project gebruik gemaakt wordt van een digitaal MER. Voor de procedure acht de Commissie het daarbij van belang dat digitale informatie die gaat dienen als basis voor de besluitvorming duidelijk “bevroren” wordt. Dit om onduidelijkheid te voorkomen doordat tussentijds nieuwe informatie wordt opgenomen in de digitale omgeving.

2.1 Dijkontwerp en rivierkunde

Het proces dat tot het definitieve dijkontwerp heeft geleid, is navolgbaar en in begrijpelijke taal toegelicht. De onderbouwing van nut en noodzaak is vanuit het oogpunt van waterveiligheid en rivierkunde goed beschreven. De rivierkundige aspecten zijn uitgebreid toegelicht en de uiteindelijke hoofdconclusie, namelijk dat er geen sprake is van opstuwning doordat binnen het project de waterstandverhoging wordt gecompenseerd door het graven van geulen, wordt gedragen door de uitgevoerde berekeningen.

Het waterschap heeft eerst een voorkeursalternatief opgesteld, waarbij een keuze is gemaakt tussen verschillende alternatieven om de dijk te versterken. Het voorkeursalternatief had een groot ruimtebeslag en daarmee een grote impact op de omgeving. In het definitieve ontwerp voor de dijkversterking heeft het waterschap het ruimtebeslag van de dijk aanzienlijk teruggebracht op basis van aanvullende grondonderzoeken en aanscherping van ontwerpuitgangspunten. De effecten op de omgeving zijn daarmee kleiner geworden. De Commissie adviseert om ook bij de volgende ontwerpstappen te blijven kijken naar mogelijkheden om de ruimtelijke impact van de dijkversterking te minimaliseren. Naar oordeel van de Commissie zal verdere detaillering van het dijkontwerp niet van betekenis zijn voor de gemaakte keuze voor het definitief ontwerp.

2.2 Natuur

Het MER bevat een compact hoofdstuk over de gevolgen voor de natuur en daarnaast bijlagen waarin in detail wordt ingegaan op de gevolgen voor Natura 2000-gebieden, het Natuur netwerk Nederland (NNN) en beschermde soorten. De Commissie gaat in deze paragraaf nader in op de gevolgen voor beschermde gebieden. De gevolgen voor beschermde soorten² acht ze correct en helder beschreven.

2.2.1 Natura 2000-gebieden en tijdelijke effecten

In de omgeving van de dijkversterking liggen natuurgebieden die gevoelig zijn voor stikstof. Omdat op dit moment al meer stikstof in deze gebieden komt dan goed is voor de natuur, leidt elke (kleine) toename tot significante gevolgen voor deze gebieden.

In de bijlagen bij het MER is een Passende beoordeling opgenomen waarin wordt ingegaan op stikstofemissies als gevolg van de uitvoeringswerkzaamheden die neer slaan in Natura 2000-gebieden. Uit AERIUS-berekeningen blijkt dat op 60 habitattypen/leefgebieden in negen Natura 2000-gebieden een tijdelijke stikstofbelasting zal optreden. De hoogste bijdragen

² Soorten die beschermd zijn op grond van Hoofdstuk 3 van de Wet natuurbescherming.

(max. 0,37 mol N/ha/jaar) vinden plaats in de nabijgelegen Natura 2000-gebieden: “Rijntakken”, “Loevestein, Pompveld & Kornsche Boezem” en “Lingegebied & Diefdijk-Zuid”. In de andere gebieden gaat het om een tijdelijke belasting van max. 0,01 mol N/ha/jaar.

De gevolgen voor alle gebieden zijn ecologisch beoordeeld. Hieruit blijkt dat alleen in Natura 2000-gebied Rijntakken, in cumulatie met de dijkversterking Tiel-Waardenburg, aantasting van de natuurlijke kenmerken niet is uit te sluiten op twee habitattypen: glanshaverhooiland en stroomdalgraslanden. Aan de Passende beoordeling is daarom een ADC-toets toegevoegd.³ Daaruit blijkt dat er geen alternatieve oplossingen zijn en dat sprake is van dwingende redenen van groot openbaar belang. Vervolgens is de Compensatie in detail uitgewerkt.

De Commissie vindt de Passende beoordeling en de ADC-toets op het punt van stikstofdepositie van goede kwaliteit. De gevolgen voor alle Natura 2000-gebieden van tijdelijke stikstofbelasting zijn in detail en helder beschouwd. Ook de stappen uit de ADC-toets zijn navolgbaar beschreven.

Op twee onderdelen ontbreekt in de Passende beoordeling echter nog informatie die nodig is voor de besluitvorming, namelijk over de gevolgen voor niet-broedvogels en de meervleermuis in Natura 2000-gebied Rijntakken. Negatieve effecten voor niet-broedvogels (met name overwinterende watervogels) worden in de Passende beoordeling uitgesloten omdat a) de aantallen laag zijn, b) deze vogels gewend zijn aan verstoring, c) het foerageergebied grotendeels geschikt blijft, d) er voldoende uitwijkmogelijkheden zijn en e) de soorten zich deels ruim boven de instandhoudingsdoelstelling bevinden⁴. De Commissie constateert evenwel dat van met name de smient⁵ overwinterende aantallen van betekenis langs de dijk in het Natura 2000-gebied aanwezig kunnen zijn⁶, waarbij het voor de hand ligt dat deze (overdag en 's nachts⁷) in de aanlegfase verstoord worden. Hierbij knelt dat de smient zich ruim onder de instandhoudingsdoelstelling bevindt. De Commissie mist in het MER de onderbouwing waarom significante effecten zijn uit te sluiten. Temeer als de verstoring meerdere winterseizoenen kan aanhouden. Wel is aannemelijk dat deze verstoring gemitigeerd kan worden door werkzaamheden uit te voeren in de minst kwetsbare periode. Een nadere beschouwing daarover moet echter plaatsvinden in een Passende beoordeling.

Voor de Commissie is eveneens onduidelijk op grond waarvan significante effecten voor de meervleermuis (voor of na mitigatie) uitgesloten kunnen worden nu deze soort in het studiegebied voorkomt⁸ en deze als zeer gevoelig geldt voor lichtverstoring.

³ Nu aantasting van de natuurlijke kenmerken van Natura 2000-gebied Rijntakken in cumulatie niet kan worden uitgesloten, kan alleen een vergunning worden verleend als wordt voldaan aan de volgende voorwaarden: a) er zijn geen alternatieve oplossingen; b) het project is nodig om dwingende redenen van groot openbaar belang en c) compenserende maatregelen worden getroffen om te waarborgen dat de algehele samenhang van Natura 2000 bewaard blijft.

⁴ Zie eindconcept MER, pag. 104-105.

⁵ Wellicht ook kolgans en grutto.

⁶ <https://old.waarneming.nl>

⁷ De smient slaapt vooral overdag en foerageert 's nachts op graslanden in de nabije omgeving.

⁸ Pagina 261 MER. Voorstelbaar is dat meervleermuizen langs de dijk of langs de rivier vliegen, waardoor ze in het hele studiegebied voorkomen. Hierdoor zijn effecten niet op voorhand uit te sluiten.

De Commissie adviseert de gevolgen voor de smient en de meervleermuis in Natura 2000-gebied Rijntakken nader te beschouwen en (in een aanvullende Passende beoordeling) te motiveren dat significante effecten met inbegrip van mitigerende maatregelen zijn uit te sluiten.

2.2.2 Natuur Netwerk Nederland (NNN)

In het MER (Compensatieplan) is gedetailleerd ingegaan op de gevolgen voor het NNN en de wijze waarop nadelige gevolgen via compensatie voorkomen worden. De Commissie acht dit voldoende beschreven, maar stelt vast dat compensatie op grond van de omgevingsverordeningen in Gelderland en Zuid-Holland pas mogelijk is na een alternatievenafweging en bij groot openbaar belang. Deze informatie is in het MER wel terug te vinden, maar de stappen zoals beschreven in de omgevingsverordeningen van beide provincies zijn niet op één plek in het MER stapsgewijs doorlopen. De Commissie beveelt aan dit bij het besluit samen te vatten.

2.3 Landschap, cultuurhistorie en archeologie

De effecten op landschap en cultuurhistorie zijn in het MER goed en gedetailleerd in beeld gebracht. Het MER doet het planproces enigszins tekort door de positieve effecten van alle investeringen –het zichtbaar en beleefbaar maken van de bijzondere kwaliteiten– onder dezelfde noemer te brengen als de negatieve effecten op landschap en cultuurhistorie. De plussen en minnen worden daarmee tegen elkaar weggestreept. Door de winst in cultuurhistorie en ruimtelijke kwaliteit en de negatieve effecten van de dijkaanpassingen afzonderlijk weer te geven, ontstaat een beter beeld van de positieve en negatieve gevolgen van dit project. Ook geeft dat een duidelijker uitgangspunt om vast te stellen of er nog mitigerende maatregelen mogelijk zijn om de negatieve gevolgen te verkleinen.

2.3.1 Archeologische resten in situ bewaren

Het dijktraject loopt door een gebied met veel archeologische waarden en verwachtingswaarden. De in 2015 vastgestelde archeologische verwachtingskaart is bijgesteld aan de hand van ruim 200 boringen op trajecten met middelhoge tot zeer hoge verwachtingswaarden. Daarbij is vastgesteld dat de hoge archeologische verwachting bij 15 van de 20 dijkvakken naar beneden kon worden bijgesteld en dat er bij twee locaties archeologische resten zijn aangetroffen. Op de plaatsen van de dorpskernen waar voor een buitendijkse oplossing gekozen is, zullen eveneens archeologische resten aan de orde zijn die aan de oppervlakte kunnen komen als de oude dijk (deels) wordt afgegraven. Ook de restanten van het fundament van het kasteel van de Heren van Arkel⁹ zullen worden geraakt door de werkzaamheden (de archeologische kaart in de kaartenbijlage geeft geen adequaat beeld van deze site, in tegenstelling tot het achtergronddocument Archeologie).

Het MER heeft de archeologische effecten in beeld gebracht en geeft qua mitigatie aan dat een archeoloog aanwezig zal zijn bij de graafwerkzaamheden om eventuele vondsten te

⁹ AMK-terrein 6.801.

documenteren¹⁰. Het MER heeft niet in beeld gebracht in hoeverre het mogelijk is om archeologische resten in situ te bewaren door ze op te nemen in het dijkontwerp of met grond te bedekken in de fase van de uitvoering. Hoewel het mogelijk is om dit nader vorm te geven tijdens de uitvoering, brengt dit risico's met zich mee wanneer er een vondst van hoge waarde wordt gedaan¹¹. De Commissie is daarom van mening dat de manier waarop wordt omgegaan met in situ behoud moet worden beschreven in het MER. Dit is zeker van belang voor de locaties waarvan in het MER is aangegeven dat hier nog nader onderzoek moet worden uitgevoerd of waarvan het zeer waarschijnlijk is dat daar archeologische resten tevoorschijn zullen komen, maar geldt in algemene zin ook voor de archeologische monumenten en de overige delen van de dijk.

De Commissie adviseert om in een aanvulling op het MER in beeld te brengen op welke wijze en wanneer in het proces in situ behoud van archeologische waarden vormgegeven wordt.

Ook is in het archeologisch onderzoek niet ingegaan op mogelijke restanten van de redoutes¹² van de zestiende-eeuwse Mauritslinie. Het lijkt mogelijk om een aantal van deze redoutes te lokaliseren aan de hand van oude kaarten, zoals onderstaande kaart van Blaeu, en de dijkversterking zou een goede aanleiding zijn om hier nader onderzoek naar te doen en om mogelijke restanten van bovengenoemde redoutes in beeld te brengen. De kans om hier archeologische resten van aan te treffen, is het grootst in verhoogde plekken in de uiterwaarden, waarbij het bij voorbeeld kan gaan om paalresten onder het grondwaterniveau. Dit kan mogelijk leiden tot een andere afweging in de verhouding tussen natuurontwikkeling en archeologiebehoud, of de positie van een te graven geul. De Commissie beschouwt dit echter niet als een essentiële tekortkoming, vanwege de onzekerheid of daadwerkelijk restanten van de Mauritslinie bewaard zijn gebleven.

¹⁰ De Commissie wijst erop dat 'archeologische begeleiding' is afgeschaft als protocol volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie.

¹¹ De uitvoering kan dan stil komen te liggen met hogere kosten en een langere doorlooptijd tot gevolg. Het is ook mogelijk dat het dijkontwerp moet worden aangepast, waarvoor er een ander besluit moet worden genomen.

¹² Een redoute is een oud verdedigingswerk en bestaat vaak uit een van aarde opgeworpen verschansing, die aan alle kanten even sterk is. Soms worden redoutes ook in steen uitgevoerd.

Figuur 2 Kaart van Blaeu, waarop met vierkante blokjes de redoutes zijn ingetekend¹³.

2.4 Verkeer – Gastvrije Waaldijk

Als gevolg van de dijkversterking zijn er zowel tijdelijke als permanente effecten op verkeer. De tijdelijke effecten en maatregelen zijn goed beschreven in het MER.

Een permanent effect is dat als onderdeel van de dijkversterking de weg op de dijk opnieuw wordt aangelegd. Voor de weginrichting wordt aangesloten bij het programma 'Gastvrije Waaldijk'. Dit programma omvat het ontwerp voor een verkeersveilige en recreatieve dijk aan de noordzijde van de Waal over het gehele traject van Nijmegen tot aan Gorinchem. Inzet hierbij is enerzijds een herkenbaar wegprofiel met gemengd gebruik en een terughoudende weginrichting en anderzijds een versterking van het recreatieve gebruik door de realisatie van recreatieve voorzieningen.

De afwegingen met betrekking tot de weginrichting zijn in eerste instantie binnen het programma Gastvrije Waaldijk gemaakt en het programma heeft vervolgens gediend als basis voor het dijkversterkingsproject. De Commissie constateert echter dat het programma Gastvrije Waaldijk op dit moment nog niet bestuurlijk is vastgesteld. Het is daarmee niet duidelijk in hoeverre er nog wijzigingen kunnen optreden in de uitgangspunten van het programma en de weginrichting. In het concept-MER staat dat in de huidige situatie de recreatieve functie van de dijk soms knelt met het bestemmingsverkeer. Er zijn bewoners die overlast ervaren van met name motoren en het gebruik van de dijk voor parkeren. Ook wordt

¹³ Bron: Mulder, J. R. (2011). De Linie of "Limes" van Maurits, een inventarisatie van redoutes tussen Gorinchem en Arnhem. In J. Willemsen, M. Potjer, & M. van Veen-Liefrink (Eds.), *Terugblik, "de Betuwe graaft zich in", militair-strategische objecten in het rivierengebied* (pp. 79–98). (jaarboek; No. 12). Opheusden.

de verwachting uitgesproken dat de recreatieve behoefte in de toekomst groter wordt. In het MER wordt niet nader onderbouwd hoe groot de huidige problematiek precies is. Hoewel het programma een positief effect op de verkeersveiligheid beoogt, blijkt uit het MER niet in hoeverre het programma daadwerkelijk de knelpunten oplost die in de huidige situatie door de bewoners worden ervaren.

De Commissie beveelt aan om bij de besluitvorming voor het projectplan inzichtelijk te maken hoe het dijkversterkingsproces zich verhoudt tot het Programma Gastvrije Waaldijk, wanneer het Programma Gastvrije Waaldijk zal worden vastgesteld en in hoeverre er nog wijzigingen kunnen optreden in de weginrichting. Ook beveelt de Commissie aan om bij de besluitvorming te motiveren wat het effect is van de nieuwe weginrichting op de knelpunten die in de huidige situatie worden ervaren en welke mitigerende maatregelen er genomen kunnen worden om eventuele negatieve effecten te voorkomen.

BIJLAGE 1: Projectgegevens toetsing

Toetsing door de Commissie

De Commissie bestaat uit een werkgroep van deskundigen. Deze werkgroep beoordeelt of het MER de benodigde milieu-informatie bevat en of deze juist is. Als er informatie ontbreekt of onjuist is, beoordeelt de Commissie of zij die essentieel vindt. Dat is het geval als aanvullende informatie in haar ogen kan leiden tot andere afwegingen. Dan adviseert de Commissie de ontbrekende of gecorrigeerde informatie alsnog beschikbaar te stellen, voordat het besluit wordt genomen. Meer informatie over de [Commissie](#) en over haar [werkwijze](#) vindt u op onze website.

Samenstelling van de werkgroep

Bij dit project bestaat de werkgroep uit:

mr. Claudia Bremer (secretaris)
dr. Roeland During
dr. ir. Ruben Jongejan
drs. Marieke van Rhijn (voorzitter)
ing. Rob Vogel

Besluiten waarvoor dit milieueffectrapport is opgesteld

Goedkeuring van het Projectplan Waterwet, Ontgrondingsvergunningen en de wijziging van bestemmingsplannen.

Waarom wordt hiervoor een milieueffectrapport opgesteld?

Voor activiteiten die grote milieugevolgen kunnen hebben, kan in Nederland een MER vereist zijn. De bijlagen C en D bij het Besluit milieueffectrapportage geven aan om welke [activiteiten](#) het gaat. Voor deze procedure gaat het in ieder geval om de activiteit D3.2, "wijziging van een primaire waterkering", maar ook om D9 "landinrichtingsproject" en D16.1 "winning van oppervlaktedelfstoffen" (D16.1). Daarom wordt een project-MER opgesteld.

Bevoegd gezag besluiten

Gedeputeerde Staten van de Provincies Gelderland (coördinerend) en Zuid-Holland, de gemeenten Gorinchem en West Betuwe.

Initiatiefnemer besluiten

Waterschap Rivierenland.

Bevoegd gezag m.e.r.-procedure

Gedeputeerde Staten van de Provincies Gelderland (coördinerend) en Zuid-Holland.

Heeft de Commissie ook zienswijzen en adviezen bij haar advies betrokken?

De stukken hebben nog niet ter inzage gelegen ten tijde van dit advies. De Commissie was daarom niet in de gelegenheid om zienswijzen en adviezen bij haar advies te betrekken.

Waar vind ik de stukken die de Commissie heeft beoordeeld?

U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, door op www.commissiener.nl projectnummer [3277](#) in te vullen in het zoekvak.

Commissie voor de milieueffectrapportage
A. v. Schendelstraat 760
3511 MK Utrecht

t 030-2347666
e mer@eia.nl
w commissiemer.nl

